

В. БІДНОВ

СПРАВА

30.00 / 10. 30404

ВИДАВНИЦТВО

505

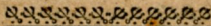
ства св. Мокрови при 6-ій Стр. дівізії.

№ 10

Проф. В. БІДНОВ.

5

Справа розмосковлення богослуження
Православної Церкви на Україні.

1921

Друкарня 6-ої Стрілецької дівізії.

RECEIVED
MAY 11 1908
MAY 11 1908

278

30404.

06/10

~~63328/10~~

Справа розмосковлення богослуження право- славної церкви на Україні.

(Історичні відомости).

5
Національно-культурний та державний рух на Україні, що після 1917 р. прийняв такі грандіозні розміри та захопив широкі народні маси надав інтенсивности та великого напруження рухові церковному, який набирається яскрави національних форм і тим самим задовольняє пекучі, глибокі релігійні потреби не тільки широких народних кол, а й інтелігенції нашої, як під впливом жорстоких кривавих наших днів кидає атеїстичний ґрунт або байдужість до церковних інтересів і більше й дужче захоплюється живим релігійним почуттям. Під впливом пробудження інтересу до релігійних справ і проводиться будівництво нового церковного життя на Україні. Це виявляється в тому, що ми хочемо мати свою власну Українську, а не московську, православну церкву, хочемо надати їй забуті, завдяки московському пануванню над нами наші суто-українські форми. Ми домагаємося українізації церкви.

В першу чергу ми бажаємо, щоб у нашій церкві вживалася тільки українська мова, щоб проповіді, св. Письмо, церковні молитви та співи виголошувалися не на церковно-славянській (з домішкою мови московської), мало зрозумілій для слухачів, а на живій українській розговорній мові, приступній для кожної людини. Все це вже і робиться в нас, як на Великій Україні (в Києві, Кам'янці, Вилниці та інших містах), так і на еміграції (в Ченстохові та різних таборах, де перебувають наші інтерновані козаки).

Для багатьох людей вживання нашої рідної мови в церкві здається останньою новиною, справою тільки сьогоднішнього дня. Але воно в дійсності далеко не так.

Цариця Катерина II знищила всякі сліди автономно-політичного та національно-культурного життя на Україні. Багатьом освіченим людям здавалося, що український рух загинув, що від нього нічого не залишиться, що скоро зникне наша мова, над усім українським ставили вже хреста. Але ледве не з часом смерті Катерини II на Україні починається національне відродження. Воно виявляється в інтересі вчених людей до української мови, до усної народньої поезії (чудових наших пісень, козацьких дум, різних переказів), до нашого минулого, до нашої історії, що дає нам дивні приклади з першої, запеклої боротьби нашого народу, в лиці козацтва, за свою волю та прабатьківську пра-

вославну віру. Завдяки національному відродженню в нас з'являється письменство на живій українській мові (твори Івана Котляревського Григорія Квітки-Основ'яненка, Артемовського Гулака та ин.), і ця мова зразу ж йде й до церкви, її вживає духовенство для проповіді. що швидче і легче ознайомити паству свою з наукою Христовою. Власно кажучи проповідь на українській мові в нас ніколи не припинялася але в XIX ст. вона набирає особливого значіння

Хоч ще в другій половині XVIII ст. наша церкву було омоскалено, духовенство було русифіковано, все ж багато священників, в інтересах самої справи, мушили користуватися в своїй проповідях українською мовою. Маємо немалі звістки про тих пан-отців, що в першій половині минулого віку говорили проповіді нашою мовою та найбільше відомим є протоієрей Василій Гречулевич з Поділля (з села Антополя на Брацлавщині, вмер 1870 р.); він з перших днів свого священства, себ-то з 1820 р., говорив проповіді по-українському. 1849 року він надрукував книжку своїх українських проповідей і в передмові до своєї книжки заявляє, що до українського народу треба звертатися тільки з українською проповіддю. Збірник проповідей о. Гречулевича зустріли прихильно навіть москалі. Відомий славянофіл О. С. Хомяків, що був за надто горячим московським патріотом, сердечнітав перший збірник українських проповідей

ажав, щоб добрий приклад його автора найшов обільше послідовників серед духовенства. 856 р. проповіді протоіерея В. Гречулевича уло випущено другим виданням, при чому П. Іуліш наклав на них свою редакцію. Після його багато священників вживають в проповідях країнську мову. В цьому відношенню виявляють омітну діяльність на Київщині протоіерей Петро Лебединцев і його брат, професор Київської Академії Феодан Лебединцев, що 1882 р. наклав місячник „Київская Старина“, обидва они не тільки самі писали й виголошували країнські проповіді, а й доводили, що тільки так і треба робити в нас на Україні. На Полтавщині те-ж поширився звичай говорити проповіді по-українському, і 1861 р. полтавська онсистерія своїм наказом об'явила духовенству, що воно може цілком вільно це робити. На Харківщині священник Бабченко 1863 р. видав книжку своїх українських проповідей. Взагалі оді українську проповідь вважали настільки отрібною, що архієпископ чернігівський, москаль по походженню, відомий історик Филарет Гумілевський), не знаючи сам української мови, поручав иншим перекладать на неї свої проповіді. На жаль, з 1863 р. московський царський ряд нищить український національний рух; того року видано міністром внутрішних справ Салуєвим циркуляр, який забороняв друкувати країнські книжки, бо „малоросійского наречія

нет, не было і бить не может“. Духовна влада заборонила говорити проповіді по українському, і після того духовенство перестало вживати в проповідях живу українську мову. Тільки нечислені пан-отці, переконані, свідомі українці, все таки не боялися вживати українську мову в своїх проповідях. Ця заборона нам дуже пошкодила: завдяки їй серед громадянства поширилася хибна думка, ніби-то українська мова груба, непридатна до висловлення нею високих релігійних понять. Коли 1908 р. було знято заборону з українського слова, стали знову появлятися збірники українських проповідей; друкував на сторінках „Православної Подолії“ свої українські проповіді протоієрей Євфимій Сіцінський (тепер професор Кам'янецького Університету); окремими збірниками випустили свої проповіді Подільські пан-отці Степанківський та Ванькевич. Тепер потреба в українській проповіді настільки для всіх очевидна, що навіть московський, так званий „всеукраїнський“ собор у Києві 1918 р. (хоч звідти українців викинули!) дав свою згоду на те, щоб священники виголошували українські проповіді. У наші дні кожен священник, що почуває себе правдивим українцем або щиро дбає про релігійні потреби своєї пастви, проповіді говорить тільки по-українському. Таким чином правда перемогла насильство, життя взяло гору над штучними заборонами живої справи, розвитку духу народнього!

Зараз лише лихі політичні обставини та шалені умови друку не дозволяють появитися великим збірникам українських проповідей.

Так по троху протягом ХІХ ст. завоювала собі право існування українська проповідь на Наддніпрянщині. В Галичині, серед греко-католицького духовенства, проповідь на живій народній мові те-ж не зразу поширилася. Й тут прихильникам національного відродження доводилося нелегко впроважувати в життя проповідь українською мовою, але тут не було таких суворих заборон на українське слово, як на Україні Наддніпрянській, і тому з 70-х років минулого століття вона поширилася цілком вільно. У Галичині з'явилося немало видатних проповідників, що втішають своїх слухачів викладами науки Христової на живій народньо-українській мові. З'явилося немало й друківаних збірників таких проповідей, що можуть давати гарний матеріал, корисний і придатний для молодих проповідників, що ще не придбали відповідного досвіду в церковному проповідництві. Небудемо перелічувати їх, бо зараз не маємо під руками, але для зразку вкажемо на два збірники пап-отця Теодора Совойка: „Науки на неділі (667 і V стор.) та „Науки на свята“ (387 стор.).

Одної української проповіді мало. Необхідно, щоб і Слово Боже, Св. Письмо, що містить в собі проголошені святими мужами-пророками та Апостолами натхненні слова відкровлення Бо-

жого,—читалося на українській мові. Сам Христос Спаситель, посилаючи на проповідь Своїх Апостолів, велів їм „навчати всі народи“ (Мат 28, 19) і дав їм дар говорити на різних мовах, щоб могли вони викладати благовісткування Христове на зрозумілій для кожного народу мові. На цій підставі ми бачимо спроби перекладу Св. Письма на українську мову. Зразки таких перекладів на „простонародню“ мову бачимо ще в XVI ст.—Пересопницьке Євангеліє, переклад Ногалевського та ин., але особливо уважно поставлено було цю справу в XIX ст., хоч робити це було нелегко, а видрукувати його цілком неможливо. Відомо, що російський уряд дуже вороже ставився навіть до перекладів св. Письма на мову московську. Навіть видатний московський богослов і церковний діяч, московський митрополит Филарет Дроздов († 1867 р.) мав великі неприємности з боку уряду за переклади Біблії на російську мову. Відомі ті репресії, що впали на голову професора Петербурської духовної академії протоієрея Герасима Павського за те, що він ширив серед студентства рукописні свої переклади де-яких книг Св. Письма. Повна Біблія на російській мові могла через те появилися лише в 1865 р. Коли так зле стояла справа з російськими перекладами Біблії, то про українській вже й говорити нічого: на тій частині України, що входила в склад російської держави аж до 1906 року не можна було видрукувати н

одного рядка Св. Письма на мові українській, хоч заходи коло цього робилися багатьма нашими діячами. Спершу пробували робити вільні поетичні переклади де-яких книг Св. Письма, наприклад, псалмів Давида (переклади Т. Шевченка, П. Куліша, Александрова — „Тихомовні співи на святі мотиви“ 1882 р. та ин.); потім перейшли до справжніх перекладів Св. Письма. Словом подяки треба згадати Пилипа Морачевського, інспектора Ніжинського інституту, знавця грецької мови, що в 50-х роках минулого століття переклав на українську мову четвероєвангеліє та книгу Діяній св. Апостолів. Морачевський переслав свій переклад до Російської Академії Наук в Петербурзі, яка призначила окрему комісію з трьох філологів для розгляду праці Морачевського (1861 р.) Комісія визнала цю роботу дуже гарною. Переклад Морачевського довів, що й українська мова цілком придатна до висловлення високих Євангельських истин, і тому комісія побажала, щоб цей переклад було видруковано для загального вжитку. Справа видання Св. Письма в царській Росії належала Св. Синоду, і через те з Академії Наук переклад П. Морачевського було передано до Св. Синоду, а цей останній доручив переглянути його калузьському архієпископові Григорію (Миткевичеві), родом українцеві. Він те-ж ухвалив цей переклад, але видруковати його було заборонено. Таким чином заходи коло видання Євангелія

мовою українською на цей раз кінчилося ніч
та думка про таке видання поширилася серед
нашого громадянства, і за здійснення її взяв
покійний П. Куліш, тільки справу цю було пере
несено з України закордо, де не було заборо
н на українську мову. 1868 р. П. Куліш по
їхав до Відня; тут він познайомився з Ів. Пу
люєм, що був по своїй освіті й богословом,
природником і сам думав про необхідність пер
екладу Св. Письма на українську мову. Спільни
ми силами вони переклали і видали у Від
„Цсалтирь“ а потім (1870—1871 р. р.) вида
невеличкими книжкамм Євангелія, кожного Єва
нгелиста окремо. В той же час П. Куліш пере
ладав перші п'ять книг Моїсея та книгу Іо
і ці переклади було видруковано в „Правд
(1869 р.), як коректуру перекладової праці.
на жаль, всі зазначені переклади не йшли
Наддніпрянську Україну,—царський уряд
пускав їх, хоч українське громадянство вжа
вало заходів здобути для себе право пошире
ня їх. Так, коли на початку 80-х років духов
й цивільна влада російська звернула свою ува
на поширення серед української людности ново
секти „штундизму“ і шукала засобів ослаби
його успіхи, Мик. Костомарів раяв пустити
нашого народу Євангеліє в українському пере
ладі; це, на його думку, припинило б вплив
штундизму на нашу людність. Уряд не сл
хав таких порад і не дозволяв продажу пер
кладеного П. Кулішем та Ів. Пулюєм Євангел

Не вважаючи на такі заборони, Куліш та Пулюй продовжували свою велику роботу і в першу чергу закінчили переклад всього Нового Завіту і 1880 р. вперше видали його у Львові; після того вони звернули увагу на Старий Завіт і невпинно провадили його аж до самої смерті П. Куліша († 2 лютого 1897 р.). Тоді, замість Куліша, помічником Пулюєві в справі перекладу Біблії став наш відомий письменник Іван Семенович Нечуй-Левицький; їм таки вдалося закінчити переклад каноничних книг Старого Завіту. 1903 року, в Відні, Британське Біблійне товариство видало цей переклад під заголовком: „Святе Письмо Старого і Нового Завіту“ (825 249 стор.) Це й було *перше видання Біблії на українській мові*, явище надзвичайно важне для нас у всіх відношеннях. Що потреба в Слові Божому на нашій мові була велика, про це свідчить факт повторних видань Нового Завіту (1887 у Львові, 1893 р. у Відні, 1904 р. там-же Біблію було видало в друге у Берліні 1920 р.), всі ці видання не допускалися на російську Україну, хоч Пулюй не раз звертався до московської цензури пропустити і Біблію і Новий Завіт, всі його заходи пропадали марно!

Характерне явище помічаємо в історії перекладу Св. Письма на українську мову: роботу цю провадять миряне, громадські діячі, духовенство-ж як православне, так і уніатське (греко-католицьке) стоїть в стороні, являється не

тільки простим свідком цієї колосальної роботи, а нерідко навіть заважало в першій праці прихильників ідеї поширення Слова Божого на українській мові! Але й духовенство в кінці кінців мусило йти за цією животворчою течією підтримувати дорогу для всіх нас справу.

Духовенство в Галичині, що перебувало в далеко ліпших умовах життя громадського та державного і далеко ближче стояло до народу ніж на Україні Наддніпрянській, перше став прихильним до справи перекладу (хоч і тут були такі, що не визнавали української мови до передачі біблійного тексту!). Вже видрукований текст Св. Письма в перекладі Куліша Пулюя має де-які хиби: така велика справа як переклад Біблії, в першій своїй спробі не може бути свобідною од де-яких хиб, і тому помічаємо заходи дати кращий переклад, ніж Куліша та Пулюя. Пан-отець Александр Бачинський 1903 р. видає свій переклад Псалтир та Нового Завіту (український текст поруч церковно-славянським), етимологічним правомисом.

На великій Україні справа перекладу Св. Письма стає на реальний ґрунт тільки з 1905 р. то б то з часів першої російської революції ця революція знесла ті заборони, що лежали на українському слові од 1876 року. Завдяки революції, ми придбали можливість видавати газети, наукові книжки, мати свою пресу. Ще н

вчатку 1905 р. Петербургська Академія Наук
дняла знову справу видання українського
зангелія. На цей раз і Св. Синод пішов на зго-
у. Розшукано було забутий переклад Мора-
євського, і Єпископові Парфенію (тоді він на
оділлю), як українцеві, доручено було нерегла-
ти та пристосувати до друку текст Морачев-
ського. Щоб поставити як найліпше доручену
ому справу, владико Парфеній скористувався
ослугами протоіерея Єв. Сіцінського та П. З.
еселовського (тепер приват-доценти Кам'я-
цького Українського Університету), П. Стебни-
ського, О. І. Лотоцького, О. І. Левицького та
иших знавців української мови і підготував до
руку четвероєвангеліє. Воно друкувалося в Мо-
сві, в Синодальній друкарні; двома текстами—
іавянським і українським. 1906 р. було видано
ангеліє од Матфея, 1907 р.—од Марка, 1908 р.
од Луки і аж 1911 р.—од Іоанна; крім того,
06 р. перед Великодними Святами було вида-
о окремою великою листівкою перше зачало в
ангелія Іоанна, що читається на Пасху. Сино-
альна друкарня в Москві не один раз переви-
авала українські Євангелія (як з славянським
екстом, так і без нього), міняючи самий фор-
ат Євангелія. Всі видання швидко розходилися,
очувалася потреба все в нових і нових вида-
их. На жаль, велика світова війна припинила
идання Євангелія на українській мові, тим на-
е, що сама духовна влада ставилася до цієї

справи досить байдуже. Характерний приклад дав архієпископ Антоній Храповицький коли був на Харківській катедрі, не дозволивши читати на Великдень Євангелія „базарною“ (українською мовою)! Потреба в українських Євангеліях була дуже велика, але ніяке видавництво немогло її задовольнити, бо право видання Св. Письма, як сказано вище, було монополією Св. Синоду. Тільки в часи останньої революції, вже в 1918 р., кооперативне т-во „Українська книгарня“ в Херсоні порушила це монопольне право і видало Євангеліє тільки українською мовою (211 стр.) Це останнє видання Св. Письма на нашій мові; після того воно вже не друковалося, хоч в тому потреба пекуча! Велика економічна руїна на Україні, відсутність паперу, фарби, шрифтів—не дає можливості це робити, тільки великим постом 1920 р. Кирило-Методієвське братство в Кам'янці зуміло видати листівку з великодними Євангелієм та Апостолом (словом св. Іоанна Золотоустого).

На таку пекучу потребу звернула увагу найвища влада Української Народньої Республіки, і в кінці 1919 р. було організовано при міністерстві ісповідань комісію для перекладу Св. Письма, в склад якої ввійшли професор богословського факультету Кам'янецького університету, В. І. Самійленко, Лизанецький, головою її був призначений проф. Ф. К. Тимченко. Комісія працювала до травня місяця 1920 р.

переклала книгу Діяній св. Апостолів. Працю комісії було видруковано всю (6 стор.) у Кам'яниці, але випустити її з друкарні не вдалося: польшовицька навала в липні 1920 р. стала на перешкоді.

Од початку світової війни (з 1914 р.) не видавалося Святе Письмо українською мовою і кордоном, а меж тим зріст релігійного настрою, що помічається серед нашого громадянства, вимагає Біблії, а її тяжко дістати, хоч би для того, щоб читати з неї положені Євангельські та Апостольські зачала, паремії т. ин. Конче необхідно нове видання Нового Завіту, цілої Біблії, про це свідчить голос нашого козацтва і цього громадянства, вимоги цьогойдуть з життя, де в українських церквах Св. Письмо читається лише по-українському, а тим часом хто не приступає до такого важного, спасного дела... У Жовтні цього року, перед Великоднем, ще було видано дванадцять Євангелій на Страсті Христові окремою книжкою в порядку читання їх в страстний четвер. Це зробили цятські монахи Василіяни. Можна зауважити, що мова цього перекладу для нас мало придатна.

Отак справа стоїть по всій соборній Україні з перекладом Св. Письма. Маємо повний переклад Біблії (крім книг неканоничних)—раця Куліша, Пулюя та Ів. Левицького; але видання її розійшлося, нове не виходить. Але-ж ми, прихильникам відродження української

церкви православної, необхідно його мати для цілей чисто практичних, для читання його, С Письма, в церкві в призначені часи, без цього не можемо обійтися, і добре було б, якби якась спасена душа видала хоч би невеликий збірничок Євангелій та Апостолів на неділі великі свята, паремії і псалми Давидові, і читаються на „часах“. Це було б вже велика допомога нашій церковній справі...

Ми хочемо хвалити Господа на своїй рідній мові, не мовою мертвою вже славянською, живою, українською, хочемо, щоб всі церковні молитви, ектенії, співи виголошувалися нашої народньоукраїнською мовою. Цього ми домагаємося через те, що славянська мова незрозуміла тільки для неписьменого селянина, а й для того священника, що править службу Божу, що навіть скінчив вищу школу, Пересвідчитися в цьому дуже просто і легко... Ми бачимо приклади того, що багато християнських народів Європи правлять служби Божі, на своїй живій, а не забутій вже, рідній мові. Ми знаємо, що й російське громадянство вживало заходів, щоб зробити відправи церковні зрозумілими для народу, звідци переклади молитв церковних живу московську мову; спроби перекласти церковні служби та молитви на російську мову робилися багатьма особами як віршами, так прозою, і на сторінках „Душеполезного Читання“, наприклад, та різних окремих брошу-

За останні тридцять років часто можна зустріти зразки перекладу канонів недільних та великодних на російську мову. При друкарнях Св. Синоду була комісія, яка стежила за виданням богослужбових церковних книг, аразом в тим і „укращала“ славянську мову в них, себ-то кажучи по-просту заміняла славянські слова російськими і, таким чином, все більше і більше наближала славянській текст службових книг до тексту російського. Цей факт добре відомий для тих, хто цікавився церковними книгами і стежив за їх виданнями. Ще 1888 р. про це говорив на сторінках „Трудов Київської Духовної Академії“ єпископ Августин Гулявецький, пишучи рецензію на нове Синодальне видання „учебного часослову“. Книги, видані перед революцією, носять на собі багато слідів такого „упрощення“. Це говорить про те, що навіть в московських духовних колах була тенденція наближати церковно-славянську мову до російської, тільки робилося це потихеньку, по волі, і багато палких прихильників та оборонців виключного панування в церкві славянської мови її не підозрівали, що вони вже одступали од неї молячись по церковно-славянським книгам нових видань, а все стояли за неї.

В російській пресі не раз піднімалося питання про заведення в церкві мови російської, замість славянської. Наприклад, 1906 р. на сторінках органу Московської духовної академії—

„Богословського Вестника“—священ. Сілін ґрунтовно розвивав думку про це. Навіть офіційні представники православної церкви висловлювалися за потребу такого перекладу і заведення його в церкві. Так 1906 р. про це заявляли в таку звацій „предсоборній комісії“ архієпископ Іакоб Ярославський, далі єпископ рязанський і олоонецька духовна консисторія. Заяви їх можна читати на сторінках „Церковних Ведомостей“ з 1906 рік. Це все свідчить про те, що й москалі не дивляться на славянську мову, як на щось нещоручне й недоторкане, і що їй надали так велике значіння лише ті, що заважають нашому відродженню, що підтримують довговічне панування над нами Москви.

Про переклад служби Божої на українську мову говорили давно. Кому доводилося працювати в гуртках семинарської молоді кінця минулого століття, той може пригадати балачки і дискусії про цю справу; але здійснювати свої мрії відносно цього не було ніякої можливості при тяжких старорежимних умовах. Революція 1917 р. застала нас цілком невідготовленими до цього, і тому наше духовенство, говорячи про українізацію богослуження, обмежувалося тільки українською вимовою славянського тексту (та мовляли, колись читали в нас на Україні текст церковно-славянських книг). Але ця вимова скоро визнана була незручною, непридатною до того, що ставив своїм завданням наш церковний

рух. Перш за все нас, прихильників українізації церкви, обвинувачували в намірі повести український нарід до унії з Римом (бо й галицькі уніяти так читають церковно-службовий текст); обвинувачення це не мало ніякої підстави, було пустою вигадкою наших недругів, але воно зустрічало довірря в де-яких колах і тим самим збільшувало кількість неприхильних до нашої церковної справи людей. Друге—ті, що вживали „вимову“, не додержувалися ніяких правил, допускали велику ріжноманітність і все таки не робили тексту зрозумілим для нашого народу; славянська мова, хоч би й з нашою вимовою, все таки залишалася мовою неживою, мертвою, незрозумілою, як і ранійше. Для націалня одноманітності „вимові“ добрий знавець української мови, проф. І. І. Огієнко, ставши міністром ісповідань, в жовтні місяці 1919 р. організував трьохденні курси для духовенства в Кам'янці і надрукував *вісімнадцять* правил української вимови, а в біжучому році він їх доповнив новими і збільшив аж до *сорока*, та це мало допомогло справі, і його правилами вимови ніхто не користується, бо засвоїти ці правила людині, що не має філологічної освіти і звикла до московського читання церковнославянського тексту, дуже трудно, для кожного пан-отця легше перейти до української мови, ніж користуватися вимовою. З'їзд військового духовенства нашого, що одбувся 14—15 березня біжучого року в

Тарнові дає яскраве підтверження цьому: коли піднялося питання про те, як одправляти службу Богу—з вимовою, чи на українській мові, то всі присутні тут пан-отці одногolosно висловилися за українську мову, в оборону-ж „вимови“ ніхто не сказав ні слова. Св є голосування вони пояснювали тим, що „вимову“ трудно засвоювати, українська ж мова й легко дається, й робить службу Богу цілком зрозумілою та приємною для наших козаків.

Одже для всіх прихильників нашого церковного руху очевидна і зрозуміла потреба заміни церковно-славянської мови українською. Цього стали домагатися церковні діячі наші ще в кінці 1918 року, а з Великодня 1919 року в Софійському соборі, в Києві, розпочалася вже постійна відправа українською мовою. За прикладом Софійського собору пішли в Київ Андреївська церква, Миколаївський собор в Печерському. Захоплення Києва денікинцями в вересні 1919 р. затримало на кілька місяців справу українізації київських церковів, бо денікінці переслідували українців і українських священників. Але як тільки большевики вигнали з Києва денікінців, справа українізації церков знову стала набирати сили. На перешкоді стояла відсутність перекладу служб Божих на українську мову, чи власно вони були, та тільки в рукописах і тому мало приступні. Щоб запобігти цьому лихові, Всеукраїнська Церковна

Рада в Києві заклала секцію по перекладу Св. Письма та служб Божих; 5 квітня 1920 р. вона ухвалила до друку „Чин Божественної Літургії Отця нашого Іоанна Золотоустого“; цю книжку скоро було видруковано, і це полегшило справу. Було перекладено часи, шестопсалміє, послідовання де-які таїнств, ірмосів. Всі церковні відправи одбуваються на українській мові, значна частина населення в Києві не тільки не ремствує за це, а навпаки—вдячне, з охотою молиться по нашому. Хоч архиереї-москалі й виступають проти служб Божих на українській мові, народ підтримує церковний український рух, зараз, по тім чуткам, що надходять з Києва, там більшість церков вже українізовано. Брак коштів та технічних засобів не дає можливости друкувати переклади служб Божих і це в значній мірі гальмує справу.

З Києва цей рух поширився і в інші місцевості України. Наш народ охоче підтримує цей рух, бо він відповідає його бажанням і найбільше задовольняє його релігійні потреби. У Кам'янці служба українська стала прищеплюватися тільки з серпня 1920 р. До того-ж часу тут задовольнялися лише „вимовою“... Тепер служби Божі одправляються на українській мові багатьох місцях України. Головна причина того, що нескрізь ще поширилася, в недостатчі друкованих перекладів молитов та служб Божих на українську мову.

Справа перекладу молитв та відправ церковних на українську мову не добре стояла до останніх часів по всій соборній Україні; скрізь була поширена думка, що наша мова непридатна до перекладу на неї молитов та служби Божої. Коли 1869 р. Пулюй видав у Відні першого українського молитовника, то уніатська духовна влада, в лиці Никонона Малиновського, дуже гостро повставала проти такої новини і рукопис цього молитовника для другого його видання визнала потрібним знищити. Правда, пізніше ця влада допомагала виданню молитовників на українській мові, а все таки ще і в наші дні тут люди, що додержуються старих, хибних поглядів на українську мову. Варто пригадати статті „Рідного Краю“ (№ 43) та „Українського Вістника“ (№ 18), що минулої зими наводили погляди станіславівського єпископа Григорія Хомишина, ніби то наша мова „не надається до поважної бесіди в церкві, пр. до проповіді, тим менше до богослуження“. На Наддніпрянщині, помимо таких поглядів, на перешкоді стояли ще й адміністративні перешкоди: таємний наказ 1876 року забороняв друкувати українські книги релігійного змісту. Всі ці умови спричинилися до того, що скрізь по Україні не видавалося перекладів церковних служб на українську мову аж до останніх часів. В Галичині було видано лише кілька молитовників (уніатських) з де-якими акафистами; 1915 р., накл.

ом „Рускої Бесіди“ в Чернівцях, було видано Відні для православних вояків (австрійських) „Православного Молитовника“; на російській країні до революції 1917 р. нічого не було виано. Тільки революційна доба дала можливість идати переклади найбільш потрібних молитов, а що бралося немало людей. Першим було виано молитовника в перекладі архієпископа лексія (Дородничина), в першій половині 917 р.; в ньому даю славянський та український текст ранішних, денних та вечірних молитов, з поясненням (досить докладним) славянських слів та де-яких виразів; завдання склаача цього молитовника—дати елементарний ідручник для навчання релігії школярів. Сліом за ним видавництво „Вернигора“ випустило Київі (1917 р.) складений священ. А. Гераченком молитовник те-ж з двома текстами, але короткими, незначними поясненнями де-яких виразів, це те-ж елементарний підручник, та отім т-во „Вернигора“ повторило це видання. есною 1918 р. у Катеринославі видавництво „Стежка“ випустило окремою листівкою Велиодне Євангеліє (з перекладу єпископа Парфеія) і книжечку „Короткий молитовник і великі свята церковні“. В цій книжці даю славянський і український текст найбільш необхідних молитов, десятословія та заповідей блаженств, тако-ж Євангелія на „дванадесяті“ свята; нижка призначалася для підготовчих класів

середньої школи, видано в кількості десяти тисяч примірників, а в осені того ж року і такої-же кількості її випущено знову. Весною 1920 р. Кирило-Методієвське Братство у Кам'янці випустило окремою книжечкою українські текст молитов, взявши з вищезгаданої книжки видавництва „Стежка“, під заголовком: „Коротенький молитовник“ (31 стор.) з малюнками (до молитов ще додано уривок Євангелія Іоанна-Х, 1—16 та чотири стіхи з VI розд. того-ж Євангелія, під заголовком „Добрий Пастирь“). Видання це призначалося для учнів початкових шкіл, і тому на обгортці написано: „для українських дітей видало Православне Кирило-Методієвське Братство в місті Кам'янці-Подільському“.

Коли згадаємо ще про передрук Кам'янецьким Кирило-Методієвським Братством „Чина Лїтургії св. Отця нашого Іоанна Золотоустого“ (з наведеного вище Київського видання з деякими невеличкими змінами, зробленими професорами Богословського Факультету, в осені 1920 р.), то ми матимемо все, що було перекладено й видруковано до кінця 1920 р., до останньої большевицької навали. Підсумок дуже незначний! Рукописних перекладів значно більше, але перелічувати їх немає можливості з відсутністю докладних відомостей.

Те, що зроблено в справі перекладу служб Божих на українську мову ніяк не може задо-

польняти нашого громадянства. Пекуча потреба таких перекладів не дає спокію горливцям нашої церковної справи, і вони й тут, на еміграції, проводять енергійну, спішну, нервову роботу в цьому напрямі.

Розуміється, що зовнішні умови перебування нашого на еміграції не сприяють справі перекладу богослуження на українську мову і бракує здатних до того людей, нема богослужбових книг, нема потрібних для цього підсобій. Все таки робота провадиться. У Ченстохові Кирило Методієвське Братство організувало перекладову комісію, яка по змозі й працює. Міністерство ісповідань думало те-ж організувати комісію для перекладу св. Письма і доручило цю справу одному з емігрантів, але не мало необхідних для того коштів; відсутність коштів, славянського (не кажучи вже про грецький) тексту та здатних до перекладу людей, примусили його категорично відмовитися од такого доручення. Найбільший інтерес до перекладів помічається там, де є українська православна церква—в Олександріві (священник І. Білон), у Ченстохові (священник ІоанГуба) та ин. Про одного пан-отця відомо, що він перед кожною неділею та святом церковним перекладає всі стіхіри, ірмоси, тропарі канонів, і залишаючи ні одної молитви та пісні церковної без перекладу; він же переклав на українську мову послідевання молебня, хрещення,

та інших чинів. Звичайно, що всі ці переклади залишаються в рукописах, але де що з них видруковано. Наприклад, Братство св. Покров в Олександрові-Куявському видрукувало: „вечерню й ранню (переклад Кам'янецької Православної Церковної Ради)“; „вечерню й ранню (псалми для дяка)“, „вечерню, ранню й літургії (текст для співів)“—всього три книжки (до них треба додати ще передрук чина літургії св. Іоанна Золотоустого в перекладі Всеукраїнсько-Православної Ради в Києві) До перекладчиків треба зарахувати й міністра ісповідань, проф. І. І. Огієнка, що виявляє в цьому відношенні велику енергію. Він випустив листівку „Шкільні молитви“, де вмістив в своєму перекладі (власне-поправці) дев'ять молитов, що було вже видруковано в згаданих вище молитовниках (ні жаль, з грубими коректурними помилками. Той же професор видав (в своєму перекладі) Український православний молитовник“ псалом 33-та недільні прокимни. Текст молитов, що вже було видруковано в попередніх молитовниках проф. Огієнко дає в своєму перекладі, допускаючи в деяких молитвах (от як „Отче наш“ та „до святого, що його носиш ім'я“—стр. і 15) нові хиби, Перекладчик ставив, очевидно, своїм завданням дати текст молитов кращий за своїх попередників, але цього не бачимо. Кирило-Методієвське Братство присвятує свого молитовника українським дітям взагалі, професор же Огієнко свою „праці

галу“ присвячує „всім українським дітям на вигнанні сущим“.

Перекладової діяльності своєї проф. І. Огієнко не обмежує молитвами, а направляє на служби Божі; так можна думати на підставі тії реклами, що містить в собі список як же видрукованих, так й ще тільки намічених о складання та друку брошур видавництва „Українська Автокефальна Церква“. Там під № 10 знаходимо: „Літургія св. Іоанна Золото-стого, переклав з грецької на українську мову проф. І. Огієнко“, під № 32—„Церковні часи“, № 33—„Церковні співи на св. Літургії“, № 34—„Ранішня і всенощна служба“, № 35—„Чин ечерні, повечер'я і північої служби“—все це переклади „з грецької на українську мову проф. І. Огієнка“. Як зроблено ці переклади, зговорити не можна, бо їх ще нема в продажу (та, здається, й невидруковано). Виходячи з того, що проф. І. І. Огієнко добрий знавець української мови, і є філолог по освіті, то можна припустити, що й грецької,—гадаємо, що вони є злі, можливо—ліпші, ніж в інших перекладачків, але-ж всі вони нового нічого не дають, тільки повторюють те, що вже зроблено иними. Таким чином, загальна сума перекладеного на українську мову (що до нашого богочуження) і з видрукованням числених перекладових праць проф. І. Огієнка нескільки не більшується. Цей факт мусимо констатувати!

Цим ми й закінчуємо огляд того, що зроблено в справі перекладу нашого православного богослуження на українську мову. Зроблено дуже небагато; лихі часи, тяжкі умови, які ми зараз переживаємо, являються найголовнішою причиною цього. Але робиться в цьому напрямі надзвичайно багато. Зріст нашого церковного руху примусить наше громадянство задовольнитися пекучою потребою українського богослуження, і буде зроблено, під натиском вимог часу все, що необхідно. В данному відношенні ми симо дивитися на справу оптимістично: самі суть справи, історія розвитку нашої національної ідеї примушують нас так дивитися.

Життя греко-католицької, чи уніатської церкви в Галичині те-ж переконує нас в близькій перемозі живої української мови в богослуженнях над мовою церковно-славянською. Не встигли львівські газети оповістити про негативні погляди єпископа Григорія Холмишина на допущення української мови в богослуження, як серед галицького духовенства піднімається питання про заміну славянської богослужбової мови українською, і це питання піднімають не поодинокі особи в Галичині, а таке поважне і впливове т-во, як „Товариство імени Апостола Павла“ у Львові. 29 березня 1921 р. відбулися загальні збори названого т-ва. На цих зборах голова т-ва імени Анос. Павла, пап-отець Юліан Дзерович прочитав реферата про українізацію

богослуження „через поступенне ввѣдження української мови в богослуженнях“. Збори довго обговорювали зміст реферата священника Ол. Дзеровича і одногolosно (а присутних було більше сотні! ухвалили таку резолюцію.

„Зібране духовенство вважає теперішню вилію вельми пригідною до поступенного ввѣдження в наш обряд української мови, як мови богослужебної, і в тій цілі: а) виділ товариства в. Ап. Павла скличе негайно анкету з богословів, обрядовців і мовознавців в цілі передиктуватовання цієї справи, і б) звернеться до наших архиєреїв з проханням, щоби пекучу праву українізації наших богослужень взяли ід свою особливу увагу“, („Україн. Вісник“, № 61—10 квітня 1921 р.).

От-же питання піднято, безумовно, воно уде вирішено позитивно. Ця постанова загальних зборів т-ва імени Ап. Павла, або інакше—ніатського духовенства в Галичині, для прихильників українізації православного богослуження служить ще одним (крім інших) доказом правдивости і необхідности того напряду, по кому йде православно-церковне відродження великої України!

— Нам необхідне богослуження на українській мові!

Проф. В. Біднов.

Тарнів,
вересня 1921 р.

РА 278
у

В. БІДНОВ

СПРАВА